

O‘ZBEKISTONDA DAVLAT TASHQI QARZINI SAMARALI BOSHQARISH

Choriyeva Zebiniso Abdulkarimovna

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqolada davlat qarzining, xususan tashqi qarzning iqtisodiy o‘shirish ta’siri tahlil qilingan. O‘zbekiston hukumatining oxirgi besh yilda ichki va tashqi moliya bozorlaridan olgan qarzlari oshib bormoqda. Ammo bu qarzlarning iqtisodiy o‘shirishga xizmat qilishiga hamda boshqa davlatlar bilan qiyosiy tahliliga nazar soladigan bo‘lsak, unchalik yuqori darajada emasligiga shohid bo‘lamiz. Ya’ni davlat tashqi qarzlari ob’ektiv sabablarga ko‘ra iqtisodiy samara beradigan sohalarga sarflanmagan.

Kalit so‘zlar: davlat ichki qarzi, davlat tashqi qarzi, davlat byudjeti, davlat qarz majburiyati.

Abstract. This scientific article analyzes the impact of public debt, especially foreign debt, on economic growth. In the last five years, the debts of the government of Uzbekistan from the domestic and foreign financial markets have been increasing. But if we look at the fact that these loans serve economic growth, and if we look at the comparative analysis with other countries, we can see that it is not at a very high level. In other words, the state's foreign debts were not spent on economically productive sectors for objective reasons.

Key words: state internal debt, state external debt, state budget, state debt obligation.

Kirish

Iqtisodiyotning hozirgi holati va jahon globallashtirishning faol rivojlanishi sharoitida iqtisodiy o‘zgarishlarni amalga oshirayotgan rivojlanayotgan davlatlarning deyarli barchasi tashqi qarzlarga murojaat qilmoqda. Ko‘plab mamlakatlarda nisbatan uzoq vaqt davomida sezilarli darajada o‘shirish borayotgan tashqi qarz jahon iqtisodiyoti faoliyatining muhim elementiga aylandi. Dunyo mamlakatlari iqtisodiy taraqqiyotni jadallashtirish uchun tashqi qarzlardan foydalanish va qarzlarni boshqarishda boy tajribaga ega bo‘lib kelmoqda va buni O‘zbekiston amaliyotida qo‘llash foydalidir. Tashqi qarz olish o‘zining iqtisodiy mohiyatiga ko‘ra noaniq hodisadir. Ular tarkibiy islohotlarni amalga oshirishga, ichki investitsiyalar hajmini oshirishga, byudjet muammolarini hal qilishga, jumladan, yirik ijtimoiy dasturlarni amalga oshirish jarayonida yuzaga keladigan byudjet taqchilligini qoplashga hissa qo‘shishi mumkin. Shu bilan birgalikda, haddan tashqari qarz olish, ayniqsa qarzga xizmat ko‘rsatish bo‘yicha to‘lovlarni amalga oshirish imkoniyatlari cheklanganligi va ulardan samarasiz foydalanish, nazoratsiz sarflash qarz oluvchi mamlakatda tizimli iqtisodiy

qiyinchiliklar va moliyaviy risklarni yuzaga keltiradi va buning natijasida ko‘plab salbiy oqibatlariga olib keladigan suveren defoltni keltirib chiqarishi mumkin bo‘ladi.

Davlatning fuqarolar oldidagi asosiy funksiyalaridan biri bu uning byudjet mablag‘laridan samarali foydalanish hamda ularni to‘g‘ri yo‘naltirish hisoblanadi. Aynan shu funksiyalarni bajarishda davlat boshqaruvi organlarida bo‘sh turgan moliyaviy resurslarning yetishmasligi ya‘ni byudjet defitsiti jarayoniga tashqi qarzlarni jalb etish uni hal etishning samarali yo‘llaridan biri hisoblanadi. Ushbu mablag‘lardan foydalanish yo‘li jalb etilgan qarz mablag‘ining mamlakat iqtisodiyotiga ijobiy yoki salbiy ta‘sirini belgilab beradi. Shu o‘rinda ayrim iqtisodchilarning fikriga ko‘ra, davlatda jalb etilgan tashqi qarzdin samarali foydalanilmaslik xo‘jalik yurituvchi subyektlar va aholi zimmasiga hozirgi davrda va kelajakda qarz hamda soliq yukini oshishiga sabab bo‘lishi mumkin. Bundan tashqari, davlatda qarz yuki iqtisodiy o‘sishni sezilarli darajada pasaytirishi va ijtimoiy keskinlikni keltirib chiqarishi mumkin, chunki qarzlarni belgilangan miqdordan oshib ketishi davlatdagi iqtisodiyotga jalb etiladigan investitsiyalar hajmiga va ijtimoiy himoya uchun ajratiladigan mablag‘lar miqdoriga o‘z ta‘sirini ko‘rsatmasdan qolmaydi. Shu bilan birgalikda mamlakatning iqtisodiy va siyosiy qarorlarni mustaqil qabul qilishda to‘siqlar yuzaga kelib, xorijiy davlatlar va xalqaro moliya institutlariga qaramligi ortib boradi. Bu esa davlat qarziga nisbatan yuqori tahliliy va samarali boshqaruv tamoyillarini joriy qilishni taqozo etadi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi.

Davlat qarzi shunday iqtisodiy tushunchaki, davlatning aholi, firma, tashkilot, banklar, xorijiy moliya-kredit muassasalari oldidagi qarz majburiyatlari bo‘lib, u davlat o‘z daromadlari bilan harajatlarini qoplay olmay qolganda byudjet taqchilligi paydo bo‘lishi hamda ushbu masala qarz ko‘tarish yo‘li bilan hal etilishi mumkin bo‘lgan vaziyatlarda yuzaga keladi. Davlat qarzi turlicha yo‘l bilan jalb etilishi mumkin. Davlat tomonidan olinayotgan qarzlarni bu davlat xarajatlarini moliyalashtirish uchun zarur bo‘lgan pul mablag‘larini moliya bozorlaridan qarz olish yo‘li bilan jalb qilishdagi davlat faoliyatidir. Davlat qarzдорliklari ikkita vazifani bajaradi: davlat g‘aznasiga pul mablag‘larini jalb etish va iqtisodiy rivojlantirishni rag‘batlantirishdan iborat¹. Iqtisodiy adabiyotlarni o‘rganish natijasida davlat qarziga umumiy xulosa sifatida quyidagicha ta‘rif berishimiz mumkin bo‘ladi: “Davlat qarzi - bu rezidentlar, norezidentlar, xorijiy davlatlar va xalqaro valyuta fondlarining bo‘sh kapitallarini qayta taqsimlashga olib keladigan pul munosabatlari tizimi bo‘lib, ular ba‘zi davlat ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan qarzlarga o‘tkaziladi”. Iqtisodchi olimlarning tashqi qarzga bergan ta‘riflari² J.X. Ataniyazov³ Tashqi qarz – davlatning xorijiy mamlakatlar qarz beruvchi bank va moliya muassasalaridan zayom va kreditlar olishi

¹Shernayev A.A., Komolov O.S. Davlat qarzlarni boshqarish. Darslik. – T.:“Iqtisod-moliya” 2019-y. 102-b.

² Iqtisodiy adabiyotlar asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

³ Ataniyazov J.X. Xalqaro moliya munosabatlari. Darslik. – T.:“Iqtisod-moliya”, 2020-y. 612-b.

natijasida paydo bo'lgan qarz. A.A.Shernayev, O.S. Komolov⁴ Tashqi qarz- davlat tomonidan xorijdan mablag' jalb qilish natijasida vujudga kelgan O'zbekiston Respublikasi majburiyatlarining yig'indisi. T.S.Malikov, D.R.Vahobov⁵ Tashqi qarz – deyilganda esa davlat tomonidan horijdan mablag' jalb qilish natijasida vujudga kelgan O'zbekiston Respublikasi majburiyatlarining yig'indisi tushuniladi. K. L. Alekseyevna, B.A.Sergeyevich⁶ Tashqi qarz - bu bir qarz oluvchi davlat tomonidan kreditor- xorijiy mamlakatga shartnomada belgilangan muddatga ma'lum foizni to'lashni nazarda tutuvchi ikki tomonlama shartnoma. Qarz oluvchilar - qarz beruvchidan foiz to'lash sharti bilan ma'lum miqdordagi pulni qabul qiladigan xorijiy davlat.

K. L. Alekseyevna, B.A.Sergeyevich tomonidan berilgan ta'rifda tashqi qarzga shartnoma sifatida baho berilgan bo'lib, muallif bu yondashuvga qo'shilmaydi. Zero, qarz bu majburiyat, ya'ni passivlar yuzaga kelishini taqozo etuvchi tugallanmagan moliyaviy-xo'jalik operatsiyasi bo'lsa, shartnoma bu operatsiyani huquqiy asoslari va oqibatlarini belgilovchi hujjatdir.

Umumiy ta'riflarni birlashtiradigan bo'lsak, shunday xulosaga kelishimiz mumkin: Tashqi qarz bu O'zbekiston Respublikasining belgilangan vazifalarni bajarish maqsadida xorijiy banklar, moliya tashkilotlari, moliya muassasalaridan mablag', kredit hamda zayomlarni qaytarib berishlilik, maqsadlilik, muddatlilik, foiz to'lashlilik shartlari asosida olish natijasida vujudga kelgan qarzdorlik majburiyatlaridir.

Tashqi qarz deganda mahalliy iqtisodiyotning xorijliklar (xorijiy davlatlar, xalqaro moliya institutlari va boshqalar) oldidagi amaldagi, (ya'ni hali to'lovlari amalga oshirilmagan) kelajakda ma'lum bir muddatda qaytarilishi talab qilinadigan majburiyatlarini o'zida aks ettiruvchi qarz tushuniladi⁷. Tashqi qarz rezidentlarning norezidentlar oldidagi ma'lum bir vaqtda to'lanmagan, asosiy qarz va foizlarni to'lashni talab qiladigan haqiqiy va so'zsiz majburiyatlaridir⁸.

Tadqiqot metodologiyasi

Ilmiy tadqiqotni amalga oshirishda induksiya, deduksiya, sintez kabi usullardan foydalanilgan. O'zbekiston misolida davlat qarzlarning, xususan tashqi qarzlarning iqtisodiy o'sishga ta'sirini tahlil qilishda O'zbekiston Respublikasi davlat tashqi qarzining 2021-2023 yillardagi yillik ma'lumotlaridan foydalanildi. Ayrim ko'rsatkichlar, jumladan YaIM va davlat tashqi qarzining milliy valyutadagi ekvivalenti 2022 yil narx darajasiga nisbatan realga o'tkazildi.

⁴ Shernayev A.A., Komolov O.S.. Davlat qarzlarni boshqarish. Darslik. – T.:“Iqtisod-moliya” 2019-y. 308-b.

⁵ Malikov T.S., Vahobov D.R. Moliya. O'quv qo'llanma. T.:“Iqtisod-moliya”, 2012-y. 660-b.

⁶ Alekseyevna K.L., Sergeyevich B.A. Iqtisodiyot, moliya-kredit munosabatlarining rivojlanishining hozirgi zamon muammolari. Darslik. - NIU"BelGU", 2021-y. 130-b.

⁷ O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining moliyaviy savodxonlik bo'yicha axborot-ta'lim veb-sayti <https://finlit.uz/uz/articles/currency-regulation/external-debt/>

⁸ O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining moliyaviy savodxonlik bo'yicha axborot-ta'lim veb-sayti <https://finlit.uz/uz/articles/currency-regulation/external-debt/>

Tahlil va natijalar

So‘nggi yillarda yurtimizda tashqi qarz dinamikasi yuqori sur‘atlar bilan o‘sib borayotganiga guvoh bo‘lmoqdamiz. Bunga bir necha sabablar mavjud bo‘lib, birinchidan, davlat o‘z funksiyalarini bajarishi ya‘ni aholini ijtimoiy jihatdan qo‘llab-quvvatlashi zarur bo‘lib, bunda mamlakatdagi moliyaviy imkoniyatlar cheklanganligi tufayli tashqi qarzdin foydalanishga majbur bo‘lmoqda. Xususan, sog‘liqni saqlash, ta‘lim tizimini yaxshilash, aholini ichimlik suvi bilan ta‘minlashni tashkil etish, ekologik vaziyatni barqarorlashtirish uchun bir qancha loyihalar amalga oshirilishi kerak. O‘zbekiston Respublikasining 2023-yildagi davlat tashqi qarzi hisobidan davlat dasturlariga xarajatlar miqdori 7 813,0 mlrd so‘mni tashkil etishi to‘g‘risida belgilab qo‘yilgan. Bu ko‘rsatkichning kelgusi yil uchun parametrlarida, ya‘ni 2023-2025-yillarda yuqorilab borilishi nazarda tutilgan bo‘lib, 11 800,0 mlrd so‘mni hamda 13 400,0 mlrd so‘mni tashkil etishi mo‘ljallangan⁹.

Ikkinchidan, iqtisodiy jihatdan funksiyalarini bajarishi uchun, jumladan ishlab chiqarish jarayonini rivojlantirish uchun infratuzilmani to‘g‘ri yo‘lga qo‘yishi kerak: avtomobil yo‘llari, aeroport va temiryo‘llar qurilishi kabilar.

Uchinchidan, mamlakatimizda ichki qarz jalb etish jarayoni, kapital bozori va moliya bozorining rivojlanish darajasi past bo‘lganligi oqibatida, tashqi qarz mablag‘laridan kengroq foydalanilmoqda. Bu esa davlat qarzigaga nisbatan yuqori tahliliy va samarali boshqaruv tamoyillarini joriy qilishni taqozo etadi.

Bugungi kundagi O‘zbekiston Respublikasi davlat qarzining joriy holatini hamda dinamikasini kuzatadigan bo‘lsak, davlat qarzini makroiqtisodiy barqaror darajada saqlash hamda uni samarali boshqarish yuzasidan amalga oshirilayotgan choralar hamda milliy valyuta almashuv kursining barqarorligi sharoitlarida respublika iqtisodiyotining yuqori sur‘atlar bilan o‘shishining ta‘minlanishi natijasida 2021-yildan boshlab Respublika davlat qarzining YaIM ga nisbati barqarorlashishi kuzatildi¹⁰.

O‘zbekistonda bugungi kunda davlat qarzi amaliyotini tahlil etadigan bo‘lsak, uning 2022-yil 1-oktabr holatiga umumiy davlat qarzi – 26,2 mlrd AQSh dollarini, (shundan, davlat tashqi qarzi – 23,3 mlrd AQSh dollarini), ya‘ni yalpi ichki mahsulotga nisbatan 30,1 foizni tashkil etdi¹¹. Ushbu ko‘rsatkich esa 2021-yil III choragida 38,4% foizni tashkil etgan edi¹². Lekin 2022-yil III chorak holatiga kelib, bu ko‘rsatkich 30,1 foizga pasaydi. Yuqoridagi jadval ma‘lumotlarini tahlil qiladigan bo‘lsak, davlat tashqi qarzi 2022-yil III choragida 2021-yil III choragiga nisbatan 0,5 mlrd AQSh dollariga oshishi kuzatilgan. Ammo umumiy davlat

⁹ O‘zbekiston Respublikasining “2023-yil uchun O‘zbekiston Respublikasining davlat byudjeti to‘g‘risida”gi Qonuni O‘RQ-813-son 30.12.2022-y 1-ilova www.lex.uz

¹⁰ O‘zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligining “O‘zbekiston Respublikasi davlat qarzi holati va dinamikasi sharhi” 2022-yil III choragi” hisoboti//msnba: www.openbudget.uz

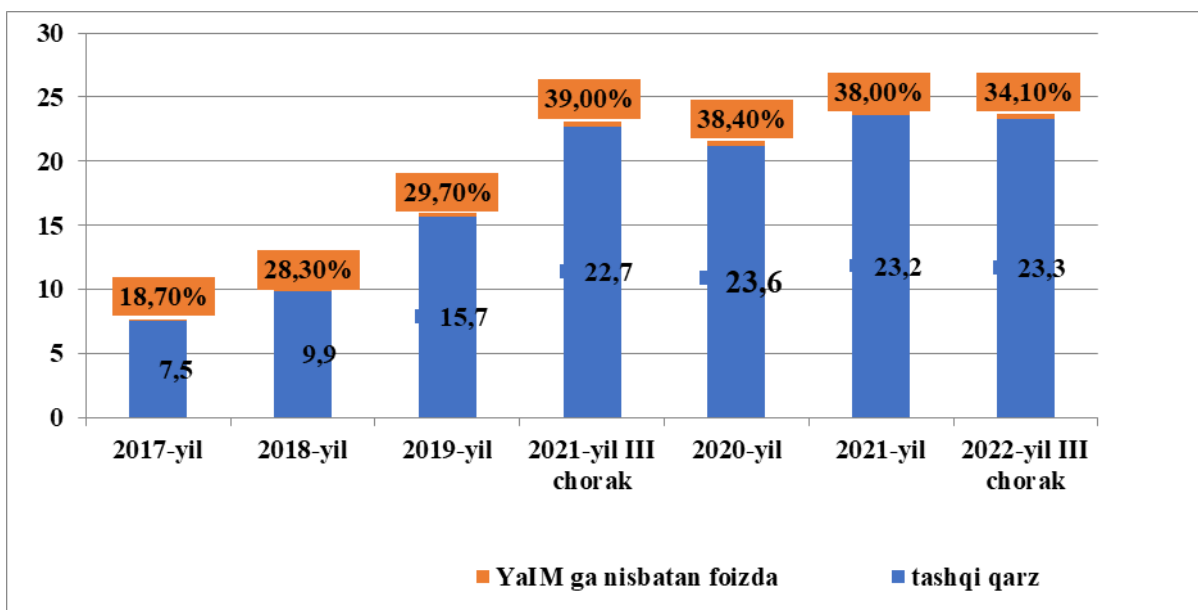
¹¹ O‘zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligining “O‘zbekiston Respublikasi davlat qarzi holati va dinamikasi sharhi” 2022-yil III choragi” hisoboti//msnba: www.openbudget.uz

¹² O‘zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligining “O‘zbekiston Respublikasi davlat qarzi holati va dinamikasi sharhi” 2021-yil III choragi” hisoboti//msnba: www.openbudget.uz

qarzi 1 yil mobaynida 0,1 mlrd AQSh dollariga kamaygan. Bu esa umumiy davlat tashqi qarzining YaIM ga nisbatan 34,1 foizni tashkil etganini anglatadi¹³. Bizga ma'lumki, Xalqaro Valyuta Fondi ma'lumotlariga ko'ra, davlat qarzining xavfsiz chegarasi YaIM ga nisbatan 60% ni tashkil etadi¹⁴.

O'zbekistonning davlat qarzi qoldig'i 2023 yil 1 yanvar holatiga 29,2 mlrd dollarni yoki yalpi ichki mahsulotga nisbatan 36,4 foizni tashkil etdi. Qarz 2022 yilda 2,9 mlrd dollarga oshgan bo'lsa-da, YaIM 11,1 mlrd dollarga o'sgani tufayli davlat qarzining YaIMga nisbati pasaygan.

2022 yil yakuni bo'yicha davlat tashqi qarzi 25,9 mlrd dollarni, davlat ichki qarzi esa 3,3 mlrd dollarni tashkil etdi. Davlat qarzi 2022 yil davomida 2,9 mlrd dollarga oshgan bo'lsa-da, dollar hisobida yalpi ichki mahsulot tez sur'atda, ya'ni 11,1 mlrd dollarga o'sgani tufayli davlat qarzining YaIMga nisbati pasaygan.

O'zbekiston Respublikasi Davlat tashqi qarzi dinamikasi (2022-yil 1-yarim yilligi, mlrd AQSh dollari)¹⁵

Davlat tashqi qarzi qoldig'i 2022 yilda 2,4 mlrd dollarga oshib, 2023 yilning 1 yanvar holatiga 25,9 mlrd dollarni eki YaIMga nisbatan 32,25 foizni tashkil etdi. Shundan O'zbekiston nomidan jalb qilingan tashqi qarz 19,8 mlrd dollarni eki davlat tashqi qarzining 76,5 foizini, O'zbekiston kafolati ostida jalb qilingan tashqi qarz 6,1 mlrd dollarni eki davlat tashqi qarzining 23,5 foizini tashkil etdi.

Yuqoridagi rasmdan ko'rishimiz mumkinki, O'zbekiston Respublikasi davlat tashqi qarzi dinamikasi 2017-yildan boshlab o'sib bormoqda. Asosiy jalb qilingan

¹³ O'zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligining "O'zbekiston Respublikasi davlat qarzi holati va dinamikasi sharhi" 2022-yil III choragi" hisoboti. www.openbudget.uz

¹⁴ Xalqaro valyutalar fondi rasmiy sayti ma'lumotlari www.imf.org

¹⁵ O'zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligining "O'zbekiston Respublikasi davlat qarzi holati va dinamikasi sharhi" 2022-yil 1-yarim yilligi hisoboti. www.mf.uz

mablag‘lar ijtimoiy sohani qo‘llab quvvatlash uchun sarflangan. Ko‘rishimiz mumkinki, 2017-yilda davlat tashqi qarzi 7,5 mlrd AQSh dollarini tashkil etib, bu YaIM ning 18,7 foizni tashkil etgan. Bugungi kunga kelib esa, davlat tashqi qarzi YaIM ning 35,1 foizni tashkil etmoqda. Ushbu ko‘rsatkich tobora yildan-yilga o‘sib bormoqda. 2022-yilda YaIM 80,4 mlrd dollarni tashkil etib, real o‘shish sur‘ati 5,8 foizni tashkil etdi¹⁶. 2021-yildan boshlab davlat qarzining YaIM ga nisbati barqarorlashishi kuzatildi:

Davlat tashqi qarzining valyuta tarkibi¹⁷

(31.12.2022-y. holatiga, foiz hisobida)

№	Valyuta	Foiz		
		2020 3-chorak	2021 3-chorak	2022 3-chorak
1.	<i>AQSh dollari</i>	70,0	70,5	74,8
2.	<i>Yaponiya iyenasi</i>	11,8	11,2	8,2
3.	<i>SDR</i>	10,5	8,8	7,7
4.	<i>Yevro</i>	4,4	4,7	4,7
5.	<i>O‘zbek so‘mi</i>	0	1,9	1,8
6.	<i>Xitoy yuani</i>	1,4	1,2	0,9
7.	<i>Koreya Respublikasi voni</i>	0,9	0,8	0,7
8.	<i>Saudiya Arabistoni riali</i>	0,7	0,6	0,6
9.	<i>Quvayt dinori</i>	0,4	0,4	0,4
10.	<i>Islom dinori</i>	0	0	0,1
11.	<i>BAA dirhami</i>	0,03	0,02	0,03

- 2022-yilning boshidan beri davlat tashqi qarzi qoldig‘i 1,7 foizga kamayishi kuzatildi (AQSh dollari ekvivalentida). Bunda, investitsion loyihalarning amalga oshirilishi hamda byudjet taqchilligining moliyalashtirilishi natijasida qarz mablag‘larini o‘zlashtirilishi bilan birga 823 mln AQSh dollari miqdoridagi davlat tashqi qarzi so‘ndirildi;

- Davlat qarzi portfelining diversifikatsiya qilinishi natijasida 2022-yilning 3-choragi davomida davlat tashqi qarzi portfeli tarkibidagi valyuta kurslaridagi o‘zgarishlar (Yaponiya iyenasi, SDR, Koreya voni, Xitoy yuani) davlat qarzi qoldig‘ining kamayishiga olib keldi¹⁸.

¹⁶ O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentli rasmiy sayti ma’lumotlari www.stat.uz

¹⁷ www.openbudget.uz O‘zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligining “Davlat tashqi qarzi holati va dinamikasi sharxi 2023-yil yakuni holatiga” hamda boshqa yillarda berilgan hisoboti ma’lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi

¹⁸ O‘zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligining “O‘zbekiston Respublikasi davlat qarzi holati va dinamikasi sharhi” 2022-yil III choragi” hisoboti. www.openbudget.uz ma’lumotlarini tahlil etish orqali muallif tomonidan tayyorlandi

Davlat tashqi qarzi qoldig‘i 2022-yilning 9 oyi davomida 410,9 mln dollarga kamayib, 2022-yilning 1-oktabr holatiga 23,2 mlrd. AQSh dollarini tashkil etdi, bu YaIM ga nisbatan 30,1 foizni tashkil etadi. Bundan O‘zbekiston Respublikasi nomidan jalb qilingan tashqi qarz umumiy miqdorda – 17,0 mlrd AQSh dollarini yoki umumiy davlat tashqi qarzini 73,4 foizini, O‘zbekiston Respublikasining kafolati ostida jalb qilingan tashqi qarz esa umumiy davlat tashqi qarzining 26,6 foizini tashkil etib, 6,2 mlrd AQSh dollarini tashkil etmoqda¹⁹.

O‘zbekiston Respublikasi davlat tashqi qarzini valyutalar tarkibi bo‘yicha tahlil etadigan bo‘lsak, eng yuqori salmoqni 74,8 foizni AQSh dollari tashkil etmoqda. Undan keyingi o‘rinlarda esa Yaponiya iyenasi – 8,2 foiz hamda 7,7 foiz SDR (maxsus qarz olish huquqlari) turadi. Bundan avvalgi yillarni ham tahlil etadigan bo‘lsak ya’ni 6 yildan beri O‘zbekiston keng miqyosda tashqi qarzdan foydalanayotganini hisobga oladigan bo‘lsak, barcha yillarda AQSh dollarida jalb qilingan tashqi qarz salmog‘i yuqori o‘rinlarda turganiga guvoh bo‘lmoqdamiz.

2022-yilda barcha Xalqaro moliya institutlari hamda Xorijiy hukumat moliya tashkilotlaridan jalb qilingan qarz mablag‘lari o‘sib borgan. Bunda asosiy maqsad aholini ijtimoiy himoya qilish dasturlarining o‘tgan 2021-yilga nisbatan ko‘proq bo‘lganidan iborat bo‘ldi. O‘zbekiston Respublikasining xalqaro moliyaviy institutlardan (XMI) jalb qilgan tashqi qarz portfeli hajmi 11,3 mlrd AQSh dollarini yoki davlat tashqi qarzining 48,7 foizini tashkil etib, mazkur kreditlar imtiyozli foiz stavkalari hamda uzoq muddatlarda taqdim etilgan. Qayd etish joizki, davlat tashqi qarzining manbalari diversifikatsiyasi ta‘minlangan bo‘lib, xorijiy hukumat moliya tashkilotlari xissasiga davlat tashqi qarzi qoldig‘ining 40,1 foizi ya’ni 9,3 mlrd. AQSh dollari to‘g‘ri keladi. Kreditorlar oldidagi qarzdorlik bo‘yicha xarajatlar davlat korxonalarini tomonidan investitsion loyihalarni moliyalashtirish natijasida tushgan mablag‘lar hisobidan so‘ndirilishi belgilab qo‘yilgan.

O‘zbekiston Respublikasining asosiy kreditorlari Xitoy eskimbanki, Xitoy davlat taraqqiyot banki, Yaponiya xalqaro hamkorlik agentligi va boshqa mamlakatlarning xorijiy hukumat moliya tashkilotlari hissasiga to‘g‘ri kelib, asosan turli investitsion dasturlarni davlat kafolatlari ostida moliyalashtirilishi uchun qarz mablag‘lari jalb qilingan bo‘lib, ushbu kreditorlar oldidagi qarzdorlik bo‘yicha xarajatlar davlat korxonalarini tomonidan investitsion loyihalarni moliyalashtirish natijasida tushgan mablag‘lar hisobidan so‘ndiriladi.

Xulosa va takliflar

Yuqoridagilarni hisobga olgan holda hukumat tashabbusi bilan “Davlat qarzi to‘g‘risida”gi qonun loyihasi Oliy Majlis Qonunchilik palatasiga kiritildi va deputatlar tomonidan birinchi o‘qishda konseptual jihatdan ma’qullandi. Ayni paytda ushbu

¹⁹ O‘zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligining “O‘zbekiston Respublikasi davlat qarzi holati va dinamikasi sharhi” 2022-yil III choragi” hisoboti. www.openbudget.uz

loyiha Byudjet va iqtisodiy islohotlar qo‘mitasi tomonidan ishchi guruh bilan birgalikda ikkinchi o‘qishga tayyorlanmoqda.

Ushbu qonunning qabul qilinishi — qonun darajasida davlat qarzi va unga xizmat ko‘rsatish xarajatlarining ustuvorligini ta‘minlash kabi imoniyatlarni berish bilan bir qatorda, davlat qarzining cheklangan hajmlari hamda davlat hokimiyati va boshqaruvi organlarining davlat qarzini boshqarishdagi vakolatlarini belgilash imkonini beradi. Shuningdek, davlat qarzini boshqarishda parlament va jamoatchilik nazoratini o‘rnatish bo‘yicha samarali va yaxlit tizimning qonuniy asoslari yaratiladi. Qonunda davlat qarzini boshqarishning asosiy prinsiplari va davlat qarzini boshqarish maqsadlarining aniqlanishi, uni boshqarish strategiyasini ishlab chiqish va tasdiqlash jarayonlarining qonuniy belgilanishi hamda davlat qarzini boshqarish bo‘yicha vakolatli organning qonun darajasida “mixlab” qo‘yilishi bu boradagi boshqaruv holatlari fragmentatsiyalashuvining oldini oladi. Shuningdek, davlat qarzi va davlatning shartli majburiyatlari bo‘yicha xatarlarni boshqarishga, majburiyatlar o‘z vaqtida va to‘liq bajarilishini ta‘minlashga, davlat qarzini barqaror darajada saqlashga qaratilgan qonuniy mexanizmlarning amal qilishiga erishiladi. Shuningdek, Qonunda davlat qimmatli qog‘ozlari turlari sifatida davlat g‘aznachilik obligatsiyalari va O‘zbekiston Respublikasi nomidan xalqaro obligatsiyalar chiqarish va so‘ndirish, davlat kafolatini berishning qonuniy asoslarini takomillashtiruvchi normalar aks ettirilgan.

Davlat tashqi qarzini boshqarishda davlatning asosiy vazifasi – uning samaradorligini oshirish hamda kelajakda resurs yaratdigan sohalarga yo‘naltirishdan iborat hisoblanadi.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, qat’iy ravishda bir moliya yili uchun davlat tashqi qarzi summasini belgilash to‘liq makroiqtisodiy barqarorlikka imkon bermasligi mumkin. Fikrimizcha, yalpi ichki mahsulotga nisbatan davlat tashqi qarzini jalb qilish miqdori belgilanishi iqtisodiy pasayish davrida tashqi qarzning miqdorini ham uyg‘un ravishda pasayishga olib keladi. Ikkinchidan, ushbu usulning amaliyotga joriy etilishi mamlakatdagi iqtisodiy o‘sish kutilganidan ham yuqoriroq bo‘lgan taqdirda, davlat tashqi qarzini jalb qilinish miqdorini ham oshirishga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Qimmatli qog‘ozlar bozori to‘g‘risida”gi O‘RQ387-son yangi tahrirdagi qonuni.
2. “O‘zbekiston Respublikasining Markaziy bank to‘g‘risida” O‘RQ-582-son yangi tahrirdagi qonuni.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida” PF-60-son farmoni.

4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 14 dekabrda “O‘zbekiston Respublikasining Davlat g‘aznachilik majburiyatlari va obligatsiyalarini muomalaga chiqarishni tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 1016-son qarori.
5. Pegkas P. (2018). The effect of government debt and other determinants on economic growth: The Greek experience. *Economies*, 6(1), 10.
6. Inomjon, J., & Sarvar, A. (2023). SUVEREN FONDLAR FAOLIYATI VA ULARNING MOLIYAVIY MABLAG ‘LARINI SAMARALI FOYDALANISHNING XORIJ TAJRIBASI. *PEDAGOGS* jurnali, 35(4), 102-108.
7. Ataniyazov J.X. Xalqaro moliya munosabatlari. Darslik.– T.:“Iqtisod-moliya”, 2020-y. 612-b.
8. Jumaniyazov, I. T., & Islomov, A. (2023). O ‘RTA MUDDATLI DAVR UCHUN FISKAL STRATEGIYANI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI. *PEDAGOGS* jurnali, 35(4), 121-127.
9. Shernayev A.A., Komolov O.S.. Davlat qarzlarini boshqarish. Darslik. – T.:“Iqtisod-moliya” 2019-y. 308-b.
10. Malikov T.S., Vahobov D.R. Moliya. O‘quv qo‘llanma. T.:“Iqtisod-moliya”, 2012-y. 660-b.
11. Jumaniyazov, I., & Vohidova, R. (2023). Davlat byudjeti mablag‘laridan foydalanishda moliyaviy nazoratni kuchaytirish yo‘llari. *Science and Education*, 4(6), 881–887. Retrieved from <https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/6100>
12. Alekseyevna K.L., Sergeevich B.A. Iqtisodiyot, moliya-kredit munosabatlarining rivojlanishining hozirgi zamon muammolari. Darslik. - NIU”BelGU”, 2021-y. 130-b.
13. Jumaniyazov, I., & To‘laganova, F. (2023). Aksiyadorlik jamiyatlarining korporativ moliya strategiyasini rivojlantirishda xorij tajribasi. *Science and Education*, 4(6), 836–847. Retrieved from <https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/6095>
14. Sijabat, R. (2020). Disentangling the Association between Government Debt and Economic Growth: A Granger Causality Approach from Indonesia. *Jurnal Studi Pemerintahan*, 11(1), 1-23.
15. Jumaniyazov, I. T. (2019). The impact of Uzbekistan Reconstruction and development fund’s expenditure on GDP growth. *Science, research, development*, 16.
16. Zondi, P., & Robinson, Z. (2021). The relationship between government debt and economic growth in South Africa with specific reference to Eskom. *EuroEconomica*, 40(2).
17. T. Jumaniyazov, & A. Khaydarov. (2023). THE IMPACT OF UZBEKISTAN’S SOVEREIGN WEALTH FUNDS ON ECONOMIC GROWTH. *American Journal of Research in Humanities and Social Sciences*, 10, 1–7. Retrieved from <https://www.americanjournal.org/index.php/ajrhss/article/view/495>
18. Жуманиязов, И. Т. (2023). РЕСПУБЛИКА ВА МАҲАЛЛИЙ БЮДЖЕТ ДАРОМАДЛАРИ БАРҚАРОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ МАСАЛАЛАРИ. *PEDAGOGS* jurnali, 35(4), 109-120.
19. Jumaniyazov, I., & Qayumova, M. (2023). Fuqarolik ishtirokidagi “Tashabbusli byudjet” turlari va uni O‘zbekistonda qo‘llash dolzarbligi. *Science and Education*, 4(6), 853–859. Retrieved from <https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/6101>
20. Жуманиязов, И. Т., & Садыкова, Н. О. (2023). Ўзбекистонда ва жаҳонда суверен фондлар инвестицион фаолияти. *Science and Education*, 4(6), 915–920. Retrieved from <https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/6106>
21. Jumaniyazov, I. T., & Abdurahmonov, Q. (2023). TIKLANISH VA TARAQQIYOT JAMG‘ARMASINING BANKLAR FAOLIYATIDAGI ISHTIROKI. *PEDAGOGS* jurnali, 35(4), 139-146.

22. Asror, A., & Inomjon, J. (2023). O'ZBEKISTONDA DAVLAT BOSHQARUV ORGANLARI ISH HAQI TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI. PEDAGOGS jurnali, 35(4), 128-138.
23. I.T.Jumaniyazov, & I.A.Mingboyev (2023). Gender budgeting and prospects for its implementation in Uzbekistan. Science and Education, 4 (5), 1518-1523.
24. Turayevich, J. I., & Akmal o'g'li, S. M. (2023). INVESTITSION LOYIHALARNI MOLIYALASHTIRISHDA TIKLANISH VA TARAQQIYOT JAMG'ARMASINING O'RNI. PEDAGOGS jurnali, 35(4), 147-157.
25. Jia, X., Cui, Y., Patro, R., Venkatachalam, S., Kanday, R. & Turayevich, J. (2023). Application of fractional-order nonlinear equations in coordinated control of multi-agent systems. Nonlinear Engineering, 12(1), 20220335. <https://doi.org/10.1515/nleng-2022-0335>
26. Abdullaev Aybek Nazarbaevich, Jumaniyazov Inomjon To'raevich, Sabirov Mirza Qilichbayevich, & Gulomov Ibrokhim Rustam ugli. (2024). Development Of China's Sovereign Wealth Funds. Wire Insights: Journal of Innovation Insights, 2(1), 1–8. Retrieved from <https://academiaone.org/index.php/7/article/view/479>
27. Sovereign wealth funds of the Republic of Uzbekistan in the post-pandemic period. (2023). Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments, 1(2), 355-372. <https://euroasianjournals.org/index.php/pc/article/view/73>
28. Mirza Qilichbayevich Sabirov, Ibrokhim Rustam ugli Gulomov, Inomjon To'raevich Jumaniyazov, & Aybek Nazarbaevich Abdullaev. (2023). Relevance and Application of Compulsory Health Insurance in Republic of Uzbekistan. Journal of Intellectual Property and Human Rights, 2(11), 71–76. Retrieved from <http://journals.academiczone.net/index.php/jiphr/article/view/1477>
29. Aybek Nazarbaevich Abdullaev, Shavkat Bayramovich Babaev, Mirza Qilichbayevich Sabirov, & Inomjon To'raevich Jumaniyazov. (2024). TAX RELATIONS IN BUSINESS ENTITIES PROVIDING NON-STATE EDUCATIONAL SERVICES. American Journal of Interdisciplinary Research and Development, 25, 123–134. Retrieved from <http://www.ajird.journalspark.org/index.php/ajird/article/view/969>
30. Aybek Nazarbaevich Abdullaev, Inomjon To'raevich Jumaniyazov, Shavkat Bayramovich Babaev, & Mirza Qilichbayevich Sabirov. (2024). PROSPECTS OF ORGANIZING RENTAL OPERATIONS IN NON-GOVERNMENT EDUCATIONAL ORGANIZATIONS ON THE BASIS OF INTERNATIONAL STANDARDS OF FINANCIAL REPORTING. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 12(2), 104–114. Retrieved from <https://internationaljournals.co.in/index.php/giirj/article/view/5204>